

z nagomiljeno grenkostjo vekov, ki že nosi njegova bodoča zavestna sovraštva.\* Popovičeva borbena usmerjenost, ta velika ironizirajoča obsodba malomeščanstva, nosi tedaj vse znake socialno-političnega mišljenja in čuvstvovanja v smislu razrednega pojmovanja razvoja človeške družbe. A v njem je toliko umetniške nature in motrilca ljudi, da zakorenini svoj ideološki odnos v žive ljudi, čeprav večkrat s primitivnejšimi sredstvi. Lirično nadahnjena pronicavost v drobno usodo ljudi pa mu je dala nekaj najlepših novel (Deca, Direktor Soruljaga). Večina novel je tudi osebno zvezanih s pisateljem: nanašajo se na njegovo mladost in doživljanje v nji. To mladost nam razodeva z mnogo iskrenosti v mnogih njenih intimnostih. Samo tuintam se mi zdi, da jo je poznejši dorasli človek napravil še nekoliko mračnejšo in bolestnejšo, kakor je bila.

Hegedušičeve risbe, ki spremljajo tekst ilustrativno na nekaterih mestih, so preveč groszovsko stereotipne, imajo pa podoben nastroj kakor novele same.

O. Fr.

## LIKOVNA UMETNOST

### JESENSKA UMETNOSTNA REVIIJA

Iz kataloga „Razstave slik in kipov slovenskih umetnikov“, ki je bila septembra meseca letos v Jakopičevem paviljonu, ni bilo posneti, kdo je prav za prav priredil razstavo. Znak skromnosti ali — zadrege? V prejšnjih časih so se ukvarjala z razstavami umetniška društva, nato lastnik paviljona, mojster Jakopič sam, kesneje Narodna galerija. Letošnjo jesensko razstavo je pa — prvič v slovenski umetnostni zgodovini — organiziral trgovec s slikami Anton Kos. Značilno za ta čas je, da naši oblikovni umetniki niti v tej revščini in stiski ne čutijo toliko stanovski vzajemnosti, da bi se združili vsaj za take skupne nastope. Tako je moral prevzeti to nalogo trgovec, ki je razstavo zasnoval v bistvu seveda po svojih, to je poslovnih vidikih.

Zaradi tega prireditvev sicer ni bila dosti drugačna kakor premnoge, ki smo jih videli zadnja leta, zlasti na velesejmu. Prodajni namen je bil očiten, estetski cilji so skromno ostali v ozadju. Zato je bilo vsega po malo, zastopani so bili brez načelne izbire in kakovostne ločitve starejši in mladi, pristaši raznih smeri in struj. Mnogo del smo že večkrat videli na javnih smotrah.

Večjo zbirko slik iz različnih dob življenja je pokazal *Ferdo Vesel*, močan stvariteljski temperament, ki še vedno bruha iz sebe in ustvarja, kjer bi si drugi upal komaj obnavljati in posnemati. Med mladostnimi deli je bilo več intimno rahlih impresij v najboljšem, še prvotnem pomenu te tako nápak umevane besede. Poleg njih so se nova dela iz zrelih let zdela kakor prizori iz tajnega utripanja narave. Umetnik je globoko proniknil v skrivnostno bitje prirode, tako se zde na primer njegove slike gob v temnem gozdu kakor odsevi iz nepoznanega življenja rastlin. Izbrušena tehnika Veselovega že skoro zgolj optičnega slikarstva postaja ponekod malone sama sebi namen, drugod spet prehaja kar v virtuoznost, ki pa vendar ni mogla zabrisati velikopoteznosti in globoke tvornosti tvorca. Zanimivo je, kako so po koloritu njegova stara monakovska dela podobna Groharjevim mladostnim slikam.

Precejšnjo zbirko je zbral *Rihard Jakopič*, in sicer nekaj figuralnih kompozicij, portret in venec cvetličnih tihožitij. Pogosto že ponavljane in zato

manj sveže kompozicije iz motivnega kroga stenskih slikarij v veži „Meksike“, so kakor odsevi nekega neresničnega, strastnega življenja, v barvi grafično zamolke, postave pa kakor breztelesni, zgolj svetlobni pojavi. Damski portret je ves samo barvni problem, kakor pisana lestvica zanj tako značilnih toplih barv od rumene do rdeče. Več plastičnosti je v cvetličnih tihožitjih, kjer se žareče barve zlivajo v plemenito skladnost, ki priča o še zmerom enako neposrednem in svežem umetniškem doživljanju.

Oljne slike *Frana Tratnika* so kar modelirane z barvo, katero nanaša v odločnih potezah, da dobe predmeti življenjsko telesnost in neki zgoščeni izraz malce idealizirane stvarnosti. V portretu je viden napor umetnikov, ki hoče do konca izčrpati izrazitost in značilnost modela. Vendar se mi zdi, da je prava Tratnikova sila še zmerom v risbi. Razstavil je več listov, ki so pokazali ponekod njegov nekdanji slikoviti način, ki je gradil z menjavo močnih nasprotstev med lučjo in senco brez ostrih kontur, druge risbe iz zadnjega časa so pa čisto grafično občutene, zgolj linearne s čistimi obrisi, v kompoziciji nekam klasično strogo stilizirane in umirjene.

Od starejše generacije je bil dobro zastopan *Ivan Vavpotič*, ki je pokazal vrsto tihožitij, elegantnih v linijah in prikupljivih v koloritu. Pokrajine kažejo izglajen, precej konvencionalen slikarski način, ki pa priča o znatnem smislu za dekorativno učinkovitost. — Mimo manj uspelih slik z Raba je *Anica Zupanec-Sodnikova* dokazala svojo veliko rutino in žlahtni barvni okus z delikatnim tihožitjem „Opuncije“. — Več pokrajinskih motivov je v svoji znani impresionistični tehniki razstavil *Franc Klemenčič*, *Maksim Gaspari* vrsto novih kmetskih idil, *Fran Zupan* pa nekatere deloma že znane pokrajine.

Med mlajšimi gre prvo mesto brez dvoma *Francu Pavlovcu*. V slikah tega umetnika, ki je izšel iz impresionizma in si s trdo samovzgojo ustvaril svoj, čisto osebni slog, veje kakor trpko sveži duh domače zemlje. Nič priučenega, nič akademskega ni v teh prisrčnih slikah, ki so preproste in bogate obenem. Njegove pokrajine so tako lahkotne, sveže in privlačne, da jim v današnjem slovenskem pokrajinarstvu ni para. Njegova umetnost ni historično ali slogovno obtežena, Pavlovec gleda s svojimi očmi svobodno v svet, ki mu je nov in ves tako zanimiv. Pokrajina mu pa ni samo kopija prirode, temveč vse več: iskren izraz globokega čustvenega genotja. Tihožitja z rožami, ki so združevala vse umetnikove odlike, so sodila med najboljše slike na razstavi. Mislim, da smemo v Pavlovcu gledati enega bodočih viškov našega slikarstva.

*Olaf Globočnik* je razstavil nekaj znanih slik, *Božidar Jakac* več dolenjskih, manj pisanih pastelov, mladi *Franc Košir* pa dvoje oljnih slik in nekaj škofjeloških akvarelov, ki ga kažejo kot solidnega pokrajinarja in skrbnega risarja, ki ni brez občutka za barvne vrednote. Nekatera manj izrazita olja, ki ne dopuščajo dokončne presoje, je razstavil *Rajko Slapernik*, a *Brunon Vavpotič* zbirko pogumno slikanih akvarelov, dekorativno učinkovitih, v barvah pa precej neosebnih.

Kiparstvo je bilo dokaj skromno zastopano. V bronu izvršene skulpture *Lojzeta Dolinarja* pričajo o njegovem pogostnem delu za arhitekturno dekoracijo. Tako jih je tudi treba umeti. Kot samostojna okrogla plastika navzlic tvarini delujejo znatno šibkeje. *Tine Kos* je pokazal izmed znanih del dekorativni „Akt“ v terakoti, ki je bil izmed njegovih del gotovo najbolj učinkovit.



Krepak in izviren portretist je *Niko Pirnat*. Z novim, zdravo sodobnim realizmom ume portretiranca oživiti, tako da celó hladnemu mavcu vdihne toplino.

Najzanimivejša je pa bila na razstavi grafika, ki je pokazala več zanimanja za živa vprašanja sodobnosti kakor slikarstvo in plastika. Vrsto solidno in tehnično res večče izvršenih lesorezov je razstavil *Elko Justin*, mladi *Maksim Sedej* pa razen risb še zbirko globoko občutenih, pretresljivih linorezov iz cikla „Predmestje“. O tem sem že zadnjič poročal. Oljni „Akt“ ga kaže kot nežnega kolorista, ki ima tenak smisel za barvno skladnost, je pa v gradnji še malce nejasen. Enako zanimiv in sodoben je *Francè Mihelič*. Njegove litografije so s Sedejevimi listi in risbami bile najvernejše priče našega časa na vsej razstavi. Samo če je Sedej v bistvu lirična, skoro žensko mehka natura, je Mihelič krepak, ves moški, dasi pod pezo časa trpek in grenak. Zdi se, kakor da je zavil v tajinstveno, čisto nezemeljsko fantastičnost, ki je pa v resnici le eno izmed duhovnih pribežališč, kamor se iz našega bridkega karnevala zatekajo danes čuteči duhovi. — Trideset satiričnih risb je zbral *Hinko Smrekar* v ciklu „Zrcalo sveta“. To so tragično-groteskne vizije naše dobe, kjer umetnik z žgočim sarkazmom razkazuje nasilnost, gnilobo, pokvarjenost in smešnost družbe. Dasi so prav za prav vsi listi bridko aktualni, učinkuje celota vendarle kakor daljna, težko umljiva prispodoba. Zbirka je zaradi prenatrpanosti z motivi, pa tudi zaradi estetsko neutemljene in motivno nepotrebne grobosti, ponekod celó banalnosti, prav na meji umetnosti. Vendar bi delo zaslužilo, da pride v javno last, če ne že zaradi umetnostne pomembnosti, pa vsaj kot svojstven dokument časa.

\*

Če je bila prodaja edini namen te razstave, je bil njen uspeh precejšen. Tudi je gotovo, da je privabila nenavadno veliko število ljudi v paviljon, čeprav morda v glavnem zaradi loterije, ki je bila zvezana z razstavo, in ker so vabile slike kot dobitki. Umetnostna pomembnost in korist prireditve sta neznatni.

Pokazalo se je pa ob tej priliki več vprašanj. Prvič problem ureditve našega umetnostnega trga, ki postaja vprav v teh časih vse bolj aktualen, kako poprijeti, da bodo upodablajoči umetniki kar najbolj zavarovani in da se ne bo ponavljalo, kar vidimo dandanes ob vsakem koraku, ko gredo umetnostno vredna dela za slepo ceno v denar. Treba bi bilo poskrbeti, da umetnik ne bo prisiljen, da zaradi trenutne stiske svoje delo tako rekoč zavrže in s tem škoduje svojemu stanovskemu ugledu in vsem tovarišem.

Prav tako je treba jasno preudariti, kaj je pravi namen paviljona? Kdo more in kdo naj sme razstavljati v njem? Ali odločaj pri oddajanju samo plačilo najemnine ali naj bo pa oddaja hkrati že neka klasifikacija razstavljalca? Treba bo, da Narodna galerija o tem resno razmišlja, zakaj celó tista nizka najemnina, katero premožni, čeprav nenadarjeni amatêr zlahka poravna, je za premnoge mlade umetnike absolutna ovira javnemu nastopu.

Še drugo, dosti usodnejše vprašanje je pa, kako pomoči mladim. Od približno šestdesetih mladih umetnikov, kolikor jih štejemo v Sloveniji, jih je nekako polovica, ki težko žive, nekateri med njimi, in to so zlasti mladi in najmlajši, pa životarijo v tako obupno žalostnih razmerah, da dobesedno

poginjajo od vsega hudega. Stiskajo se v revnih podstrešnicah in po vlažnih luknjah, kjer voda curlja po stenah. Celó za vsakdanji kruh gre trda, a za barve, za platno sploh ni denarja. Za to pa, kar vendarle ustvarijo v svojih temnih, ledeno mrzlih stanovanjih, za to ni kupca. Če se le najde, prisili revščina umetnika, da proda svoje delo za sramotno ceno. In vendar so med njimi talenti, ki so dosegli priznanje že izven naših mejá, medtem ko doma ne verujemo vanje.

Toliko se pri nas govori in piše o kulturnosti slovenskega naroda — in vendar dopuščamo, da prav sredi med nami umirajo nadarjeni mladi ljudje, ki ne prosijo miloščine, temveč dela in možnosti ustvarjanja. Kdo pa je prav za prav poklican, da se briga za te reči? Ni ga ne društva ne zasebnikov, na javne ustanove ni računati. Rekel bo kdo: Kaj pa Narodna galerija? Ta nima sredstev. Trideset let po smrti prerano umrlih umetnikov bomo z velikimi gmotnimi žrtvami zbirali njih umetniško zapuščino, danes pa ni denarja za njihova dela, ki bi jim omogočila življenje in napredek. Dokler se bo večini med nami zdelo kupovanje umetnin le nadležna rodoljubarska dolžnost, kvečemu še snobistično tekmovanje vojnih dobičkarjev, dokler ne bo oblikovna umetnost postala našemu meščanu notranja potreba, toliko časa bodo mladi talenti obsojeni na gotov pogin ali pa, kar je še hujše, na kompromisarstvo.

Največji slovenski slikar je pred dobrimi dvajsetimi leti umrl pozabljen in zapuščen. Do zadnjega še vedeli nismo, kje je bil prav za prav pokopan, kakor ne vemo prav za gotovo, kje trohne njegove kosti. Danes vse vprek častimo njegov spomin, javne zbirke in redki ljubitelji se trudijo, da si za drag denar pridobe njegova dela — tista, ki so jih v umetnikovem življenju in ob njegovi smrti razmetali brez spoštovanja. Groharjev primer nas ni nič izučil. Vse je še prav tako. In vendar, ali se res ne bi našlo med vsemi Slovenci nekaj stotin umevajočih ljudi, ki bi od svojega preobilja mogli utrpeti drobec, da bi se zagotovil vsaj najskromnejši obstoj mladim umetnikom, ki so v obupni stiski? Zadnji čas je že, da ne bo prepozno.

K. Dobida.

## ZAPISKI

Lauro de Bosis: *Icare. Histoire de ma Mort.* Paris 1933. Str. 193.

Človeka ubiješ, a misel ostane. Te resnice se nehote spomniš ob nekih duhovih, ki v današnji Italiji ne morejo do besede. Zato pa jih tujina tem gostoljubneje sprejema. O takem možu govori pariški mesečnik „*Europe*“ dne 15. oktobra 1933. Ker ga fašizem ne bi pustil na dan, je roman *Fontamara* izšel najprej v nemščini v Curihu. Pisatelj *Ignazio Silone* mojstrski prikazuje, kako v Abruzzih ubožni kmetje (cafoni) ginejo od glada in kako jih črnosrajčniki izmzgavajo.

V podobnem položaju je naš naslovnik, o katerem mi je Claude Aveline napisal iz Neuillyja ob Seini: „Gotovo se spominjate, kako je leta 1931. mlad italijanski pesnik, Lauro de Bosis, poletel nad Rim in vrgel v prestolnico 400.000 poslaníc zoper fašizem, datiranih z osmim letom po Matteotijevem zločinu. Oddelek lovskih letal ga je zasledoval in Bosis je izginil za vselej.“

Hoteč dostojno proslaviti njegov spomin, so se njegovi prijatelji in občudovalci združili, da izdajo v Franciji edino popolno delo, ki ga je objavil sam: „*Icaro*“. Med pisanjem te drame je mislil na svo-